

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Возняк Г.В.

В статті досліджуються процеси глобалізації та регіоналізації в контексті пошуку оптимальних моделей їх економічної взаємодії. Акцентовано увагу на особливостях процесів автономізації та зростання ролі окремих регіонів в контексті глобалізаційних змін. Досліджено теоретико-методологічні основи детермінації позитивних та негативних чинників розвитку національного регіону як державотворчої структурної одиниці в світогосподарському просторі.

Кількість бібліографічних посилань – 15, мова – українська.

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, регіони, макрорегіони, локалітети, конкурентоспроможність.

ВСТУП

Домінуючими тенденціями сучасного розвитку глобальної соціально-економічної формації є глобалізація та регіоналізація. Ці процеси слід визнати об'єктивною основою зміни позиціонування національних регіонів як в світовій архітектурі економічних відносин, так і їх ролі у розвитку економіки держави.

Процеси глобалізації проявляються у всіх сферах діяльності людини, визначають поступове формування світового економічного простору, а отже зменшується імовірність збереження самостійності національних економік. Результатом стає постійне зменшення кількості функцій, які реалізуються на національному рівні. Частина з них переходить до наднаціональних інституцій, які формують правила гри для міждержавних угруповань, а частина – наслідок реалізації принципу субсидіарності – перекладається на регіони, які вже не можна розглядати лише як складові економічної системи держави, оскільки збільшення масштабів глобалізації світового господарства і «нова регіоналізація» перетворюють національні регіони на самостійних гравців у економічних взаємодіях на міжрегіональному та світовому рівні, самостійних акторів політики, здатних представляти та відстоювати власні інтереси. Регіон починає відігравати більш важливу роль у національному та наднаціональному політичних процесах. За таких умов національний регіон стає унікальним утворенням, здатним відстояти свою самотність.

Потреба в дослідженні комплексної наукової проблеми пошуку оптимальних шляхів економічної взаємодії глобалізації і регіоналізації обумовлена визначальним впливом регіоналізації на інституційне забезпечення регіональної політики. -

Проблемам впливу глобалізаційних процесів на розвиток регіонів приділяється значна увага в працях як вітчизняних (О. Білорус, Ю. Макогон, А. Філіпенко), так і зарубіжних вчених (Ф. Бордель, Дж. Даннінг, П.Кругман, Т. Фрідмен і ін.). Теоретико-методологічні основи процесів регіоналізації закладені в працях Й. Тюнена, Дж. Нейсбіта, Я. Тінберга, У. Іклі та ін.

Незважаючи на значні напрацювання з даної проблематики, теоретичні підходи до автономізації та зростання ролі окремих регіонів потребують узагальнення та осмислення в контексті глобалізаційних змін, які мають визначальний вплив на розвиток суспільства.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічного підґрунтя детермінації позитивних та негативних чинників розвитку національного регіону як державотворчої структурної одиниці в світогосподарському просторі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів теза про те, чи слід сучасний стан та перспективи розвитку регіонів України оцінювати у контексті глобалізаційних процесів. Очевидно, що позитивна відповідь ґрунтується на усвідомленні світових тенденцій зростання ролі регіонів у глобалізаційних процесах, у специфічності регіональних і локальних форм їх прояву. Глобалізаційні процеси характерні для сучасного етапу розвитку світового господарства, мають всеохоплюючий характер і є наслідком дії нових тенденцій світового значення. Підґрунтям для цих процесів стали глибинні перетворення, які відбувалися під впливом розвитку економічних та політичних взаємовідносин між країнами. Ці взаємовідносини формують сукупність елементів глобального розвитку світового господарства.

Дослідження впливу глобалізаційних процесів на роль регіонів вимагає чіткого визначення сутності «глобалізація». Зауважимо, що однозначного трактування терміна «глобалізація» в науковій літературі не існує. Відомий учений Т. Левіт[1], який увів у науковий обіг даний термін, визначав *глобалізацію* як феномен злиття ринків

окремих продуктів, що виробляються транснаціональними компаніями. Переважна більшість фахівців погоджується, що глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростання взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік, національних політичних та соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини та довкілля [2].

На сучасному етапі розвитку глобальної економічної системи регіони набули статусу її повноправних суб'єктів. Тенденції самостійності та зростання ролі окремих регіонів у розвитку національних економік («парадокс Нейсбіта») були обґрунтовані у 80-х роках ХХ століття засновником теорії «інформаційного суспільства» Дж. Нейсбітом. Відповідно до даної теорії [3]: «чим вищий рівень глобалізації, тим потужнішими стають її найдрібніші учасники». Парадокс в тому, що чим стійкішими є внутрішні зв'язки суспільства, тим вищий є рівень його економічної та соціальної консолідації, чим повніше реалізуються його внутрішні ресурси, тим ефективніше воно використовує переваги інтеграційних зв'язків і адаптується до умов глобального ринку. Отже, використання нових можливостей глобалізації та створення локальних конкурентних переваг дозволяє регіонам не лише зміцнювати власний міжнародний конкурентний статус, а й сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Для прикладу, у 2005р. експерти Міжнародного інституту менеджменту в Лозанні включили до «Щорічника конкурентоспроможності країн світу» 9 регіонів (Баварія, Каталонія, Іль-де-Франс, Ломбардія, Махараштра, Рон-Альп, Шотландія, Сан-Паоло, Че Янг), причому більшість із них посіла у рейтингу кращі позиції, ніж країни в цілому (Баварія – 18, Німеччина – 23; Че Янг 20, Китай – 31 місце, Каталонія – 32, Іспанія – 38; Ломбардія – 41, Італія – 53; Сан-Паоло – 43, Бразилія – 51)[4]. Це підтверджує перетворення регіонів на стратегічних гравців геоекономічного простору.

Відповідно до теорії систем, всі протиріччя розвитку глобального господарства проявляються й на регіональному рівні. Існує думка, що найбільший вплив на регіональний розвиток мають наступні суперечливі тенденції розвитку світової економіки, а саме: єдність та боротьба глобального та локального, уніфікації та диференціації, розповсюдження та концентрації [4].

Ø Взаємопереплетіння глобального та локального може бути охарактеризовано новим терміном “глокальність” – поєднанням глобальних і локальних інтересів та орієнтацій [5]. Глобалізація актуалізує для регіонів та локальних утворень необхідність визначення та розвитку стійких конкурентних переваг, як критерію їх життєздатності в умовах глобальної конкуренції. Перетворюючи традиційні локальні ресурси на глобальні (тобто загальнодоступні), глобалізація обумовлює постановку проблеми конкурентоспроможності регіону як його здатності відповідати на виклики глобального середовища шляхом створення та захисту унікальних (як таких, що не можливо відтворити або скопіювати в інших місцях) локальних конкурентних переваг.

Ø Суть суперечливої взаємодії уніфікації та диференціації можна охарактеризувати наступним чином: з одного боку, уніфікація та стандартизація бізнес-процесів та принципів ведення господарської діяльності в регіоні, а з іншого – підвищення ролі тих елементів локального середовища, які надають їм унікальності, самобутності та забезпечують конкурентні переваги, що неможливо відтворити в інших містах (соціальний капітал, імідж, регіональна інноваційна система). За даних умов виникає парадокс: в умовах глобальної конкуренції суб'єкти конкуренції стають все більш глобальними, а конкурентні переваги – все більш локальними. Він пояснюється тим, що всі “прозорі” (традиційні) локальні переваги швидко нівелюються та адсорбуються, поглинаються глобальними ринками в той час, як критичного значення для забезпечення конкурентоспроможності регіонів набувають ті переваги, які не можуть бути переміщені та відтворені в інших містах.

Таким чином, глобалізація перетворює регіони на повноправних учасників міжнародних економічних відносин, але разом з тим актуалізує для них необхідність ідентифікації та захисту унікальних локальних конкурентних переваг. Інтенсифікація глобалізаційних процесів значно розширює спектр суб'єктів міжнародної конкуренції, перетворюючи окремі території – регіони, міста, локальні утворення – на стратегічних гравців світового ринку. У процесах глобальної конкуренції зміцнюють свої позиції окремі регіони певних держав, які в результаті володіння потужною ресурсною базою та ефективною системою управління локальною економікою представляють власні країни вже на міжнародному рівні і фактично проводять самостійну політику (Силіконова долина в штаті Каліфорнія в США, Іль-де-Франс у Парижі тощо) [6]. Часто найпотужніші за своїм потенціалом регіони можна порівняти з цілими державами. Зокрема, за розрахунками Кенічі Омае, якщо б Токіо й три прилеглі до нього префектури створили окрему державу, то вона б зайняла третє місце у світі після США та Німеччини за обсягом ВВП, а інший регіон Японії (Осака, Кіото, Кобе) виявився б шостим після Великобританії [7].

Систематизація можливих позитивних та негативних наслідків глобалізації для економічної системи регіону (рис.1.) демонструє, що основними позитивними наслідками є розвиток нових економічних та фінансових інструментів, інновацій, інформаційних технологій, розширення доступу до міжнародних фінансових ресурсів тощо.

Водночас необхідно зазначити, що відношення до глобалізації є вельми неоднозначним, а іноді і діаметрально протилежним. Серед фахівців панують різні точки зору на наслідки глобалізації: одні вбачають перспективи щодо подальшого прогресу економіки, інші - серйозну загрозу світовій економічній системі. Серед можливих загроз глобалізації слід відзначити посилення впливу міжнародних політичних подій на стан основних показників економічної системи та фінансового ринку, виникнення тенденції до відтоку фінансових ресурсів від реального сектора та спрямування їх на спекулятивні операції, посилення диференціації рівня життя між різними прошарками населення, зростання можливостей до відтоку іноземних та національних капіталів з території регіонів України,

посилення фінансово-економічної нестабільності та можливості фінансово-економічних криз, неконкурентоспроможність вітчизняних фінансових інститутів порівняно з іноземними конкурентами.

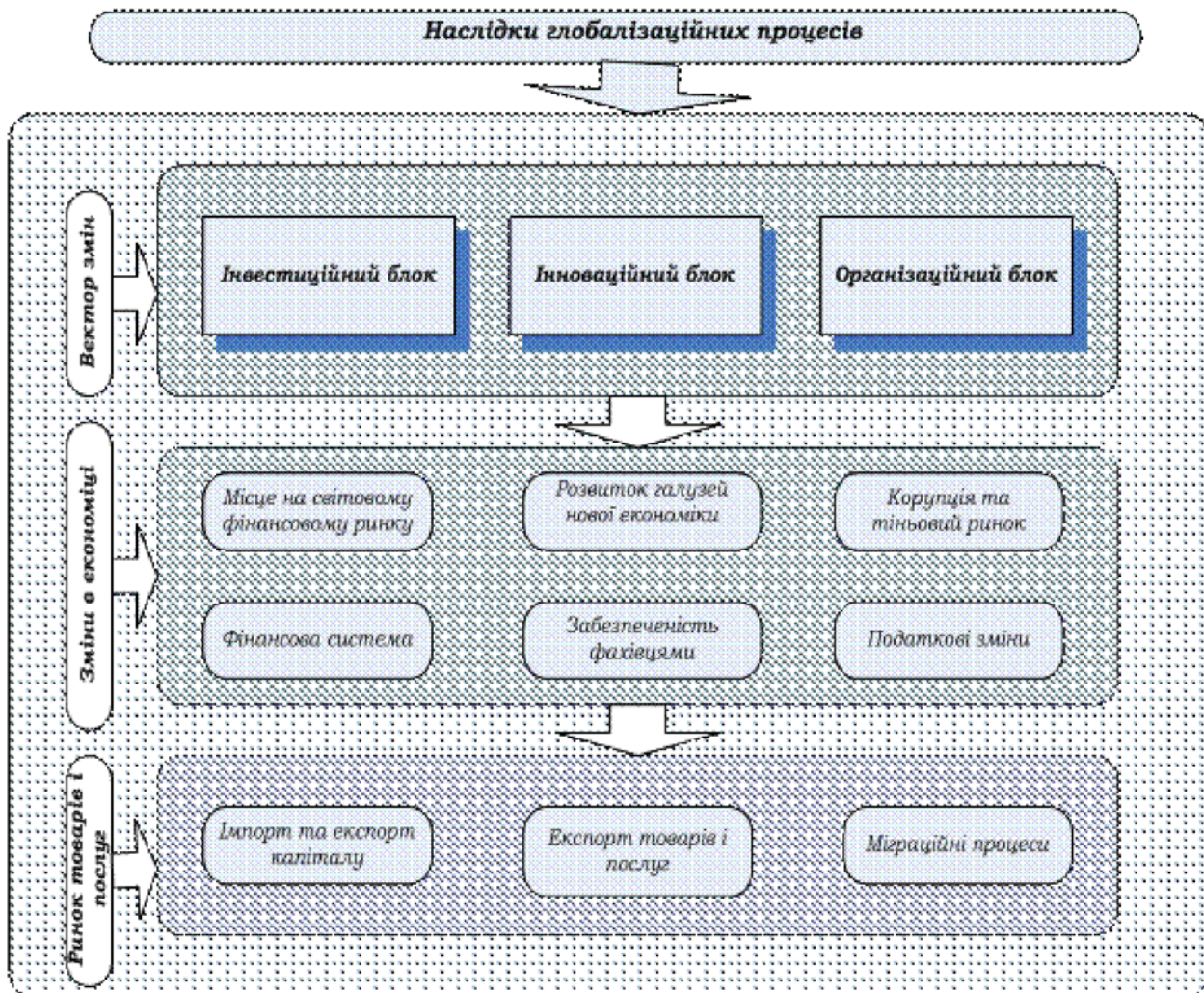

Рис.1 Наслідки глобалізаційних процесів

* Складено автором з використанням [8]

Таким чином, проведені дослідження дозволяють стверджувати, що в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. фундаментальна категорія світоустрою держава, почала втрачати своє значення; домінуючого значення набувають великі регіональні простори, які концентрують найбільш економічно розвинені та політично-впливові центри.

Проявом і формою реалізації глобалізації, загострюючи суперечності глобального розвитку, виступає *регіоналізація*. В економічній літературі регіоналізацію тлумачать як розвиток, укріплення економічних, політичних та інших зв'язків між областями та країнами, що входять до певного регіону, виникнення регіональних об'єднань країн [9]. На рівні країн регіоналізація означає укріплення економічних, політичних та інших зв'язків між областями.

Впродовж останнього часу підвищена увага до процесів регіоналізації обумовлена, на думку автора, зняттям бар'єрів у русі товарів, послуг, капіталів, робочої сили в межах інтеграційних об'єднань, що виступає каталізатором зростання міжнародного співробітництва у глобальному масштабі (рис.2).

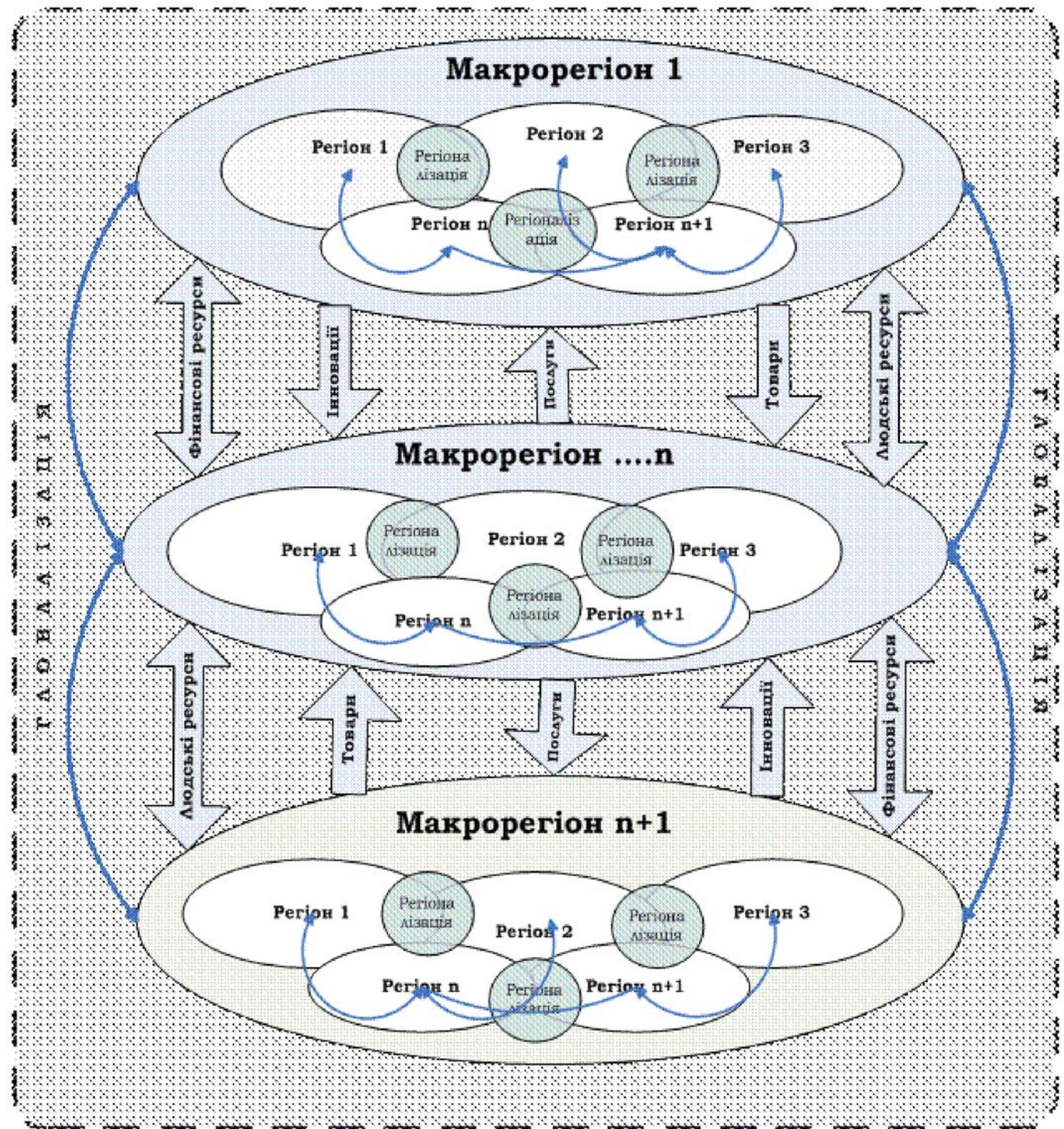

Рис.2 Регіон в контексті процесів глобалізації та регіоналізації

* Авторська розробка

Враховуючи сучасні тенденції розвитку світового господарства, до процесу регіоналізації активно включаються як суб'єкти макрорівня (держави), так і мезорівня (національні регіони), що призводить до виникнення мегарегіонів та нових економічних регіонів відповідно.

Формування нових економічних регіонів було теоретично обґрунтовано у 90-х рр. ХХ століття англійським економістом М. Кіпінгом, який стверджує, що поняття нового регіоналізму об'єднує ряд різноманітних процесів, суть яких полягає в утворенні регіонів, що не пов'язані з офіційними кордонами та характеризуються високим конкурентним статусом [10]. Феномен «нової регіоналізації» характеризується двома взаємопов'язаними особливостями: не обмежується кордонами національного господарства; стикає між собою регіони в конкурентній боротьбі, а не надає їм нові ролі у системі міжнародного поділу праці [10]

Відповідно до концепції нового регіоналізму, процес регіоноутворення відбувається у трьох основних формах [10]:

Ø виокремлення висококонкурентних регіонів в межах існуючих адміністративних районів країни;
Ø виникнення віртуальних регіонів, які не мають чіпких просторових кордонів, але володіють доступом до інноваційних ресурсів;
Ø формування транскордонних регіонів на територіях кількох держав.

Виокремлення відносно самостійно функціонуючих регіонів в межах існуючих адміністративних одиниць проявляється у створенні так званих господарських анклавів - філій або дочірніх підприємств транснаціональних компаній. Дані підрозділи утворюють локальні закриті мікрорегіони, які повністю або частково автономні від оточуючого середовища і не мають спільних інтересів з територією господарювання. Вплив таких утворень на регіональну економіку носить суперечливий характер. З одного боку, має місце створення нових робочих місць та поповнення місцевих бюджетів. З іншого боку, у стратегічні плани анклавів, як правило, не входить розвиток території базування, крім того часто наслідком їхньої діяльності є нерациональне використання та навіть виснаження локальних ресурсів.

Другою формою нової регіоналізації є утворення віртуальних регіонів, існування яких обумовлено доступом до нових економічних ресурсів, а саме – фінансових та інформаційних потоків. Так, в США триває робота над створенням штучного регіону, який об'єднає 110 університетів, дослідницьких центрів та корпорацій та буде використовувати відокремлену інформаційно-комунікаційну мережу Інтернет-2, що забезпечить домінування американських вчених в сфері НДДКР та вищої освіти [11].

Третя форма регіоноутворення – формування транскордонних регіонів, метою яких є досягнення синергетичного ефекту від співробітництва національних регіонів кількох держав. Причому транскордонні регіони виникають як між територіально близькими регіонами різних країн (Саар-Ленд), так і на територіях, які не мають спільних кордонів (“Блакитний банан” в Європі, який об'єднує Мілан, Мюнхен, Амстердам) [12].

Таким чином, економічне зростання регіонів (за новою регіоналізацією) не у концентрації основних ресурсів і адміністративних повноважень, а у зростанні організаційного потенціалу та мобілізації соціального капіталу за рахунок сільової (інформаційної) взаємодії системних акторів регіонального розвитку.

Результатом такої регіоналізації є створення трансадміністративних регіонів, які не мають єдиного центру. Цей екстериторіальний регіон як інтелектуальна конструкція представляє собою спільноту акторів, що встановлює систему інформаційних зв'язків на основі єдності культурно-економічних, культурно-технологічних та моральних цінностей, взаємних інтересів (економічних, політичних, культурних, наукових тощо), спільних інфраструктур, інноваційного середовища, інформаційних ресурсів та технологій їх використання. З точки зору організаційного забезпечення не існує принципових обмежень у встановленні таких зв'язків, які сприяють регіональному розвитку. Для цього суб'єкт дії, який територіально знаходиться в одному регіоні, має відчувати зв'язок не з адміністративним центром окремого регіону (держави), а з усіма регіонами держави (культурно-економічними центрами держави), і, якщо додати до цього глобальний контекст, – з культурно-економічними центрами світу. Їх взаємодія визначатиметься не місцем знаходження, а спроможністю засвоїти нові соціальні практики та цінності інформаційного суспільства, увійти у культурно-економічний простір, який існуватиме паралельно із простором адміністративного регіону. В рамках нової регіоналізації пріоритетного значення набувають інформація, комунікація, інтелектуальні ресурси та мобільні фінансові потоки.

Зазначене дозволяє стверджувати про зростання потенціалу соціально-економічного розвитку кожного регіону під впливом глобалізації та «нової регіоналізації» світового економічного простору. Але все ж відкритим залишається питання: чому одні регіони в таких умовах є лідерами, а інші – перетворюються на «глобальну провінцію»? Відповідь на це питання намагається дати концепція міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів.

Як зазначає І Брикова [13], основними екзогенними та ендегенними факторами підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів є креативний потенціал, ефективність регіональних інноваційних систем, кластеризація регіональних економік, наявність потужних урбаністичних центрів, інтегрованість у глобальну інноваційно-виробничу мережу, інвестиційна привабливість та обсяги залучених венчурних інвестицій, рівень розвитку регіональної інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Слід погодитись і дослідницею, щодо виділення ключовими детермінантами реалізації потенціалу розвитку регіону (як в національному, так і в світовому просторі) креативності та здатності до економічної реалізації власних ідей населення регіону. Причому, сьогодні вже не достатньо говорити лише про наявність інновацій – як результату роботи однієї компанії, натомість дедалі більшої актуальності набуває підхід, який пов'язує інновації із взаємодією між працівниками, фірмами та середовищем бізнес-діяльності, що вимагає формування креативного середовища в регіоні загалом.

Нерівномірність реалізації ендегенного та екзогенного потенціалу економічного розвитку різних регіонів результується у зростанні концентрації економічної діяльності та економічних потоків у межах певних регіонів, що зумовлює поглиблення міжрегіональної соціально-економічної асиметрії.

Продемонструємо зазначені тенденції на прикладі регіонів України. Як показують проведені дослідження [14], економічній динаміці України 1996–2008 рр. притаманний обернений зв'язок між рівнем зростання ВВП та кількістю регіонів, які мають вище за середнє в Україні значення обсягу ВДВ в розрахунку на одну особу. Водночас спостерігаємо стійку тенденцію до зменшення кількості регіонів, у яких має місце збільшення частки регіону у ВВП

України. Результатом цього стала ситуація, коли у 2008 році п'ять регіонів України (Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Харківська області та м. Київ) концентрували понад 50% ВВП всієї держави та 68% доходів населення.

Аналіз обсягу ВДВ на одну особу протягом 1996–2008 років показує посилення розриву між найбільш і найменш розвинутими регіонами України. Зокрема, у 2008 році цей розрив сягнув найвищого значення – 7,16 разів. При цьому має місце сильно асиметричний розподіл регіонів: вищим за середньоукраїнський рівнем ВДВ на одну особу характеризуються лише 6 регіонів, а нижчим – 21! На одному фланзі – м. Київ і старопромислові регіони (які поступово збільшують свій відрив), на іншому – зростаюча кількість відстаючих регіонів (в яких ВДВ на одну особу менше за 75% середнього рівня в Україні).

Ще одним яскравим прикладом переливу капіталу між фінансово та промислово розвинутими і слабозвиненими регіонами є щорічне зростання відриву фінансового центру України м. Києва від інших міст та регіонів. Так, якщо в 2002 році населення м. Києва отримувало 17653 млн. грн. доходу, що становить 9,5% загального отриманого доходу в країні, то в 2008 році населення Києва отримало 112097 млн. грн. доходу, що становить вже 13% доходу країни.

Це дозволяє стверджувати, що концентрація фінансових та економічних ресурсів країни в межах кількох регіонів України супроводжується посиленням міжрегіональної асиметрії та розширенням депресивних, відсталих і бідних територій, яким загрожує перетворення на економічну периферію.

Отже, регіональний розвиток в сучасних умовах являє собою результат суперечливої взаємодії глобалізації та регіоналізації, переплетіння глобальних та локальних процесів еволюції світового господарства, які наведені в табл. 1.

Таблиця 1 Вплив глобалізації та регіоналізації на регіональний розвиток

<i>Процес</i>	<i>Форма прояву</i>	<i>Характеристика процесів</i>	<i>Вплив на регіони</i>
Глобальні процеси			
Глобалізація	Прискорення темпів інтернаціоналізації світового господарства	Тісна взаємодія, та взаємозалежність національних економік	Тенденція до самоідентифікації та подальшої автономізації регіонів
	Підвищення ефективності світової комунікаційної системи	Зниження транспортних витрат, формування та розвиток глобальних інформаційно-комунікаційних мереж (Інтернет)	Зменшився вплив фактору географічного положення регіону на його інвестиційну привабливість
	Міжнародна мобільність капіталу	Вільний рух капіталу між країнами	Регіони конкурують за залучення інвестиційних ресурсів
	Динамізація транснаціоналізації світової економіки	Збільшення масштабів діяльності ТНК	Стратифікація регіонів на регіони-центри прийняття управлінських рішень та регіони-виробничі бази ТНК
	Прискорення інституціоналізації глобальної економіки	Розширення сфер впливу існуючих та виникнення нових глобальних інституцій (СОТ, МВФ)	Активізація діяльності органів місцевого самоврядування, інститутів соціального партнерства, розвиток інститутів державно-приватного партнерства
	Поглиблення процесу уніфікації та стандартизації бізнес-діяльності	Розробка та обов'язкове застосування міжнародних стандартів бізнес-процесів	Необхідність створення та розвитку локальних конкурентних переваг
Регіоналізація	Розвиток процесів федералізації	Автономізація окремих територій	Виникнення регіонів-держав, які провадять незалежну політику
	Посилення транскордонного співробітництва	Формування євро регіонів	Розробка спільних стратегій регіонального розвитку та вирішення певних соціально-економічних проблем
	Феномен “нового	Поява нових регіонів, що	Створення унікальних (таких, що

	регіоналізму”	характеризуються високим конкурентним статусом	неможливо відтворити в інших місцях) регіональних переваг
Локальні процеси			
<i>Локалізація</i>	Географічна концентрація економічної діяльності	Виділення своєрідних “полосів інноваційного зростання” в обмеженій кількості регіонів	Формування та розвиток регіональних інноваційних систем. Розробка стратегій підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіонів у довгостроковій перспективі
	Економічна агломерація	Локалізація технологічно складного виробництва та послуг, НДДКР та центрів прийняття рішень в регіонах, де сконцентрована значна частка високоосвічених працівників з творчими здібностями	Виникнення міжрегіональної конкуренції за залучення високоосвічених робітників, які володіють креативними здібностями. Створення сприятливого регіонального соціально-культурного середовища. Регіональний маркетинг
	Урбанізація	Утворення глобальних мегаполісів, зростання ролі міст в міжнародній економічній системі	Формування міст-регіонів. Наявність потужного урбаністичного центру виступає вагомим фактором конкурентоспроможності регіону

*Складено автором з використанням [15]

В контексті вищезазначеного нового значення набувають і фінанси регіону, які слід розглядати як передумову, фактор розвитку і результуючий показник фінансово-економічної діяльності регіону в межах національної та світової економіки.

Саме наявність капіталу та його націленість на подолання меж регіону є рушійною силою та передумовою залучення регіону до конкурентних та інтеграційних взаємодій у світогосподарській системі. З іншого боку саме глобалізація розширює доступ регіону та його економічних суб’єктів до різноманітних фінансових інструментів і до великих обсягів вільного капіталу, що слід визнати основною перевагою фінансової глобалізації для України на сьогодні.

Слід також наголосити, що розвинута фінансова система регіону виступає ендogenous джерелом хеджування фінансово-економічних ризиків регіону, які є негативним наслідком глобалізації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що динамічний розвиток глобалізації та регіоналізації зумовлює радикальну зміну позицій окремих територіальних утворень, шляхом перетворення їх на автономних, активних суб’єктів міжнародного бізнесу та, відповідно, самостійних акторів глобальних конкурентних відносин. Прискорювачем процесів самостійності національних регіонів є регіоналізація, яка стимулює пошук ендogenous механізмів регіонального зростання.

Сьогодні національні регіони вже не можуть розвиватись лише під впливом політики національного уряду чи місцевих громад. На формування контурів нових регіональних структур матимуть безумовний вплив такі чинники, як їх участь у світогосподарських процесах та міжнародна конкурентоспроможність.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Levitt T. The Globalization of Markets // Harvard Business Review. - 1983. - 61 (May/June). - P. 92—102.
2. Лукашевич В. М. Глобалістика. — Львів: Новий світ-2000, 2004. — С. 13—16.
3. Нейсбит Дж. Мегатренди: десять нових тенденцій, трансформуючих нашу жизнь. — 1982. — с.34
4. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.01.imd.ch/documents/wcc/content/overallgraph.pdf>
5. Проективний лексикон М.Эпштейна [Електронний ресурс]. - Режим доступу :

www.old.russ.ru/antolog/intelnet/dar19.html

6. І.Брикова Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_1_Brykova_ukr.pdf
7. Ohmae K. The End of Nation State: The Rise of Regional Economies / K.Ohmae. – London, 2005. – 421 p.
8. Дармограй В.І. Вплив процесів глобалізації на розвиток регіонів України // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - №1. - Т.2. – 284с.
9. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. — М.: Книжный мир, 2003. — 895 с.
10. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе // Логос. – 2003. - №6(40). - с.67-116.
11. Модестов С.А. Информационное производство как фактор геополитической конкуренции. – М.: МОНФ, 1999. - с.20.
12. Калужнова Н.Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации. – М.: Теис, 2004. – с.98-102.
13. Брикова І.В. Репозиціонування національних регіонів в системі глобальних конкурентних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/.../nac_regioni.doc
14. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / І. Сторонянська. – Львів: ІРД НАН України, 2009. –С. 172-173.
15. Калужнова Н.Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации. - М.: ТЕИС, 2004. - 526 с.

[Возняк Галина Василівна](mailto:gvoznyak@gmail.com), к.е.н., ст.н.с. Інституту регіональних досліджень НАН України, тел. (050)371-67-79, e-mail: gvoznyak@gmail.com